

גואל ראשון וגואל אחרון

הרב חן חלמיש

מאחריהם עשרות שנים של סבל איום ונורא, עבדות פיזית ושעבוד נפשי. קשה, קשה להרים את הראש ולהביט קדימה. הדבר היחיד שמעסיק את מחשבותיהם הוא סוף היום, אפילו לתאריך אין כל משמעות, משום שאף אחד לא יודע אם אי פעם יהיה לזה סוף... אמנם מסורת בידם, הגאולה בא תבוא - "פקד יפקוד אלהים אתכם"¹

- אך אולי טעות היתה בידם, ושמא עזב אלהים את הארץ או מאס בהם - עם של חומר ולבנים - וחפץ בדור אחר?! גדולים שבהם, גדולי הדור איבדו את חפץ החיים עד כדי גירוש נשותיהם².

מחוסר רצון להביא חיים לעולם שכזה...

אמנם, "הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל!"

אמת החיים הפנימית, סגולת ישראל המתקמת ומתגבשת במעמקי הנשמה, לא נסוגה ולא נעלמה, האש המאיימת לכלות כמו רגע, הופכת לכור היתוך יוצר ובונה.

כיוונים הפוכים לה למציאות: על פני החיים -קושי, צער, סבל, חידלון!

ובמעמקי החיים - קמעא קמעא של יצירה, בנין, חיים - עם נולד!

1 לשון זו נכתבה בפסוקים בבראשית נ' כד-כה ובשמות ג' טז, ורש"י שם פס' יח מביא את המדרש "שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון זה הם גאליים".

2 במדרש שמות רבה פרשה א' אות יט: "עמרם גדול הדור היה, כיון שגזר פרעה הרשע כל הבן היילוד היאורה תשליכהו, אמר לשווא אנו עמלין, עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן גרשו את נשותיהן". דרשה זו מובאת גם בסוטה יב

והמבט המאחד, החודר, מתאם הכוונות רואה את צער העיבור, קשיי ההריון, חבלי הלידה ומשתתף בצער, נושא את החולי³ ומקדם ופועל עם אל.

מרים היא זו המביאה את אביה, גדול הדור, לחזור ולהאמין; להאמין בה, להאמין בגאולה, להאמין באנשים, ולהאמין במציאות שדווקא מתוכה תצמח הישועה⁴.

שמונים שנה עוד תעברנה טרם יתייצב משה לפני פרעה ויאמר "שלח את עמי ויעבדוני!" אך התייצבות זו העתידית תתאפשר רק בעקבות התייצבותה העכשווית של מרים - "ותצב אחותו מרחוק"⁵.

היכולת להביט דרך הכאן והעכשיו אל המרחק, לאגד את העבר אל העתיד ומתוך כך ליחס ערך נכון להווה⁶, היא זו שמשיבה לכל בניי את האמון בעצמם, בחיים ובאלוקיהם⁷.

3 בסיפורו של ר' יהושע בן לוי המחפש אחר מקומו של המשיח (סנהדרין צח), מתואר המשיח כמי שיושב בשערי רומי בין עניים סובלי חלאים. ע"פ הגמרא שם, היכולת להבדיל בין המשיח לבין "חבריו" העניים היא מאוד דקה, ומסתכמת (לכאורה) בדרך חבישת הפצעים. בלא להכנס ללמוד מדרש זה בעיון נכיר רק את העובדה שהמשיח מתואר כמי שמשתתף בצער הדור, ונמצא עמוק דווקא בין עניות הדעת ותחלואי הדור, המורים על המקומות שבהם צריך להתרחש המהפך המשיחי, אלא שבשונה מן החולים השקועים בהווה, המשיח נתון במבט המשיחי המצפה - "דלמא מבעינא דלא איעכב", ואכמ"ל.

4 "לזאת, גם זה בכלל הצפיה לישועה, הכיר ולהאמין כי ראויים המה ישראל להיגאל בכל שעה ושעה, שאף אם רבים הליקויים מצד החוץ, טהורים ונקיים הם מצד הפנים, כדברי התיקוני זהר תקון ס' "דרא דעקבתא דמשיחא טב מלגאו ולבושא דיליה ביש, דא איהו עני ורוכב על חמור", שאם לא מכירים בזה אי אפשר לצפות לישועה באותה שעה, לכן יש להעמיק בקדושתן של ישראל ועומק זכותם שהם ראויים תמיד לגאולה... מעייני הישועה לרב חרל"פ זצ"ל, חלק א פרק א'.

5 שמות ב' ד, ובסוטה ג'. "ותצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לוי" - לידע מה יהא בסוף נבואתה. התייצבותו של משה לפני פרעה מוזכרת כמה פעמים בפרשיות השעבוד.

6 בשפת אמת לפורים תרל"ד כותב: "עוד נראה כי מרדמי ידע כי השי"ת יעזור לבניי בוודאי, כמו שכתב רוח והצלה וכו'. וכן כתוב ידע את כל אשר נעשה כו'. רק שכן דרך כל הצדיקים שאף שיודעין הישועה, מ"מ יכולין לצעוק בלב שלם ממש כמו אם לא היה יודע. ולמי שאינו כן אין מראין לו הישועה באמת. וזה תליא באמונה שלימה שמבטל כל השכל להשי"ת ויודע ומאמין שאין סתירה מכל זה שהישועה בא ע"י צעקת האדם, אף כי השי"ת לא יעזוב בניי בלי ספק, מ"מ צריכין לצעוק בעת צרה כמ"ש: "עת צרה וכו' וממנה יושע". דוקא מתוך בטחון הישועה שיש לצדיק מתעורר הצורך לצעוק לה' אודות החסרון הקיים בהווה. רק מי שיודע ישועה מהי יודע להעריך נכונה את הפוטנציאל הטמון בהווה, וע"כ כ"כ זועק הוא.

7 כששוכחים את מהות הנשמה העצמית, כשמסיחים דעה מלהסתכל בתוכיות החיים הפנימיים של עצמו, הכל נעשה מעורבב ומסופק". (אורות התשובה ט"ו ז) השקיעה ב"כאן ובעכשיו" הינה יסוד שכחת החיים הפנימיים; משהכל נבחן מעל פני השטח אזי הכל נעשה מעורבב ומפוסק. "והתשובה הראשית, שהיא מאירה את המחשכים מיד, היא שישוב האדם אל עצמו, אל שורש נשמתו, ומיד ישוב אל האלהים, אל נשמת כל הנשמות וילך ויצעד מעלה מעלה בקדושה ובטהרה ודבר זה נוהג בין באיש יחידי בין בעם שלם..." (שם). כאשר לא מדלגים על העכשיו אלא חיים

משה הרגיש לכל: לעוולת המצרי, להכאת הרע, לשחיתות רועי
 מדין ולבכי הגדי⁸, רגיש אף למראה הסנה ומתוך כך סר לראותו...
 ...ומשה שואל: "ומי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני
 ישראל ממצרים?"

ועוד מקשה הוא: "והן לא יאמינו לי..."
 אך ה' משיב למשה: "מאמינים בני מאמינים"⁹ אינך רואה?! - סור
 לראות!
 דלג על החשבון!¹⁰ הבט אל מעמקי הנשמה, שם תבחין באמונה
 הרוחשת ומחכה למי שיחשוף אותה ויוציאה לאוויר העולם. ואם

אותו לאור העבר והעתיד ולאור מכלול כוחות הנפש והחיים ניתן למצוא את "מקור שאיבת חיי
 הקודש של התשובה באמיתה" (שם).

8 עיין במדרש שמות רבה פרשה ב' אות ב' וכן שם פרשה א': "שהיה רואה בשפלותם ובוכה ואומר
 חבל לי עליכם, מי יתן מותי עליכם... והיה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד מהן". ע"ע בעיונים לספר
 שמות, פרשת שמות עיון ד': "ויגדל משה ויצא אל אחיו". ובהקשר זה כדאי לצטט את דברי
 נחמה ליבוביץ' ז"ל בספרה "עיונים בספר בראשית", עמוד 116:
 "אהבת הבריות, עזרה לזולת, הם כל חללו של עולם, המעשים הטובים וגמ"ח בין אדם לחברו.
 קבלת פני השכינה הנאמרת כאן כוונתה לאותה טובה שאין טובה הימנה, אותה הנאה מניין
 השכינה המובטחת לצדיקים בעוה"ב... (אך) לא התרוממות לגבהי מרומים, הזדככות הרעיונות
 והשגת האלוקות הוא השיא בעבודת הבורא אלא מעשה שהוא חולין דחולין: דאגה יומיומית
 לזולת. מתוך ראיית פני שכינה, מתוך קבלת "ביקור חולים" זה יוצא אברהם החולה את אוהל
 ורץ - רץ כלפי שלושה זרים העומדים בדרך, ומציע מים לרחיצת רגליהם... - אלה הם כרע בראש
 דאגותיו, ולא השתקעות והתבודדות והתייחדות עם קונו והשגת השגות עליונות...".

9 "אמר ר"ל החושד בכשרים לוקה בגופו, כדכתיב והן לא יאמינו לי וגו', וגליא קמי קוב"ה
 דמהימני ישראל, אמר לו הן מאמינים בני מאמינים ואתה אין סופך להאמין... שבת צז.
 ולכאורה אם "גליא קמי קוב"ה דמהימני ישראל", כיצד היה משה צריך להעלות בדעתו שישראל
 מאמינים? (עיינין בבן יהודע ובמהרש"א ששואלין שאלה זו ושם תשובותיהם, וצ"ע) ואולי צ"ל
 שמה שגלוי לפני הקב"ה היא האמונה בפועל של בניי, שאינם מסתפקים בכל מיני אמירות
 חיצוניות וקטנות של יהיה טוב או חופש חיצוני, אלא מחפשים את הגאולה העמוקה לחירות
 עולם. זה גלוי לפני הקב"ה אך חסום בפני משה. התביעה האלוקית ממשה היא שגם אם אינו
 מבחין באמונה שבפועל עליו להביט בצד הסגולי והלא הם בני מאמינים, בני אברהם יצחק ויעקב
 ובעל כורחך שסגולתם של האבות טמונה אף בבנים, ועליך כמנהיג לגלותה ולהוציאה אל הפועל.
 "השיעור" שמה מקבל מן הקב"ה במעמד זה מגלה לו את סגולתם של ישראל ואת זעקתם
 הפנימית למרות הביטויים החיצוניים המקולקלים (עיינין קדושת לוי לפרשת חוקת ד"ה ודיברתם
 אל הסלע). עפ"ז תובן גם העובדה שהגמרא מביאה את הפסוק "ויאמן העם" כהוכחה לכך שהם
 מאמינים. ולכאורה הרי "ויאמן העם" נאמר לאחר שמה עשה את האותות לעיני העם (פרק ד'
 ל-לא), וא"כ אין זו הוכחה לכך שאין לחשוך את בניי שרק לאחר אותות הם מאמינים, אלא שלפי
 דברינו יובן הדבר. הקב"ה אומר למשה שתפקיד האותות אינו ליצור את האמונה אלא להסיר
 את הקלקולים החיצוניים המפריעים בעדה, העם מאמין מכח סגולתו ולא מכח אותות.

10 במדרש שיר השירים רבה פרשה ב, עה"פ "קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על
 הגבעות" נאמר: "בשעה שבה ואמר לישראל החודש הזה אתם נגאלים אמרו לו משה רבנו היאך
 אנו נגאלים וכל מצרים מטונפת מעבודת כוכבים שלנו? אמר להם: הואיל והוא חפץ בגאולתכם,
 אינו מביט בעמדת סוכבים שלכם אלא מדלג על ההרים, ואין הרים אלא עבודת כוכבים..." עיינין

בעצמך אינך מאמין, ומי הוא הנותן כוח לאדם? האם לגאולתך, אתה, הנך מצפה? הנך כלי, שליח ביד ה' לגאול את ישראל ומאחר ובחרתיך ניתנו לך כוחות ותעצומות לשם משימה זו.

כשתלך עם תודעה זו, האומרת כי כל מה שיש בידך - מאלוקים הוא, אלוקים החפץ, הדוחף והשולח, אז תצליח בשליחותך. וזה לך האות, כי גם התורה תינתן על ההר הזה - הנמוך, המנמיך עצמו בפני ההופעה האלוקית הפועלת דרכו¹¹.

הנשים הצדקניות שבדור¹², שבכל דור¹³, הן שבאורך רוחן¹⁴ האמינו, פעלו, התעברו וילדו. הן שהפילו רוח אמונת חיים בבעליהן.

שם עוד ניסוחים. ובמאמר גאולת ישראל של הגר"ם חרל"פ זצ"ל (בסוף פרושו להגש"פ) אמר כך: "אם הקב"ה מדלג על ההרים ומתרצה לגאול את ישראל עם קדשו בכל מיני מצבים שהם נמצאים, אין זה אלא מפני שיש לישראל כוח כזה שמצדו הם ראויים לדילוג, שכן יש בישראל קדושה נעלמה שגם הם בעצמם אינם מרגישים אותה בגלוי, ורק לאחר התגלות הקדושה שומעים הם את הד הקול שבקדושה הנעלמת, והוא הרז של נעשה ונשמע, שרק לאחר העשייה שומעים את המעשה...". ובהמשך כתב כי ישראל "אינם מוצאים שובע לנפשם ואין להם מנוחה והם מקפצים ומדליים כדי להגיע לשלמות מדרגתם העליונה, אמנם לא ימלט שלא יבואו לידי כשלונות ונפילות ע"י הקפיצה והדילוג. באופן שכל הכשלונות והנפילות של ישראל אך ורק מצד הלהיטה אחרי הדילוג הם, ואין ספק כי על דילוג זה נאמר: ודיגלו עלי אהבה - ודילוגו עלי אהבה, אף כי אנו בעצמנו אין משיגים את סיבת ההכשלות - ה' אלוקים הוא יודע. ומה שהוא אצלנו בהעלם והסתה, יבוא לידי גילוי מפורש בזמן הגאולה, וזה רז "מדלג על ההרים", שהקב"ה מדלג לגאול את ישראל".

11 כך עולה מפירושו של ה"משך חכמה" עה"פ: "ויאמר כי אהיה עמך, וזה לך האות כי אצמי שלחתיך, בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה". ע"ש.

12 שמות רבה א' יב: "דרש ר' עקיבא: בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו בני ישראל ממצרים. ומה עשו, בשעה שהיו הולכות לשאוב מים, הקדוש ברוך הוא מזמן להם דגים קטנים בכדיהם ושואבין מחצה מים ומחצה דגים ומוליכות אצל בעליהן ושופות להם שתי קדרות אחת של חמין ואחת של דגים, ומאכילות אותם ומרחיצות אותם וכו'", וכך ממשיכות הנשים עד להגברת הילודה. תכונת הנשים הצדקניות הינה אותה האמונה במציאות שמתוכה תצמח הישועה. אך לא באמירת תהילים מדבר המדרש (בלא זלזול ולו מועט בערכה!) אלא **בזריזות לעשות** כל אשר לאל ידם בכדי לקדם את המצב. ובראות ה' מעשיהן מזמן להן באופן ניסי דגים בכדיהן. את צדקותן של הנשים ניתן ללמוד באופן ריכוזי דרך פעולות המילדות העבריות, וכן במרים אשר עוד בהיותה במצרים נתנה אל ליבה לקחת תוף לשם הריקוד שיבוא לאחר הישועה (פרקי דר"א פרק מב).

13 את תפקידן של הנשים ניתן לראות באופן עקבי (כל המובאות מבמדבר רבה פרשה כ"א אות ט):

(א) מעשה העגל - "והנשים לא נשתתפו עמהם במעשה העגל".

(ב) חטא המרגלים - "אבל הנשים לא היו עמהם באותה עצה".

(ג) בנות צלופחד - "אותו הדור היו נשים גודרות מה שאנשים פורצים".

14 תכונת אורך רוח של סבלנות ו**מתנינות** היא תכונת הנשים - "חגרה בעוז **מתניה**". כך מסביר הקב"ה איש חי בספר בן יהוידע את עבודת הפרך במצרים, ע"פ הגמרא בסוטה יב המסבירה כי היו "מחלפים מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים", והרי לא ניתן להבין את דברי הגמרא במישור הפיזי שאל"כ מה הקושי בכך שגברים עובדים בעבודת נשים הקלה יותר? אלא שיש להבין את הדברים במישור הנפשי, וז"ל: "וניל בס"ד גיבול הטיט שהוא מלאכת אנשים גוזרים שיעסקו בו הנשים, וזה קשה מאוד כי המגבל צריך לחשוף זרועותיו, וגם לשאת ולהגביה בגדיו

ואמנם, העם מתעורר - "פקוד פקדתי"¹⁵ - שמחת הגאולה מפעמת בלבבות¹⁶, מעתה הכל ישתנה, אך טוב לישראל - רק טוב ולא רע...

אולם לא כך היא פניה של התכנית האלוקית - "לכו עבדו ותבן לא ינתן לכם ותכן לבנים תתנו" - קשה מנשא היא הגזירה החדשה, בעיקר על רקע הציפיה שנולדה זה עתה. - "הבאשתם את ריחינו... לתת חרב בידם להרגנו" ... והתשובה האלוקי - "כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו!"
... עם יצא ממצרים!

ומביא גואל לבני בניהם...

והנה... עם נוצר וארץ קמה ושפה אשר נרדמה - הכל מתעורר בחפץ חיים, נמוך מגושם¹⁷ אך סוער ורוגש. פתאום קם אדם בבוקר, ומרגיש כי הוא עם ומתחיל ללכת...

חוזרת לה תודעת החיים, תודעת החיים הלאומיים - "הנה עם בני ישראל!"

למעלה מן הארכובה כדי שלא יתלכלכו. ועסק זה הוא בושה גדולה לנשים לעשותו וגנאי גדול להם, והם היו מכריחים את הנשים בזה כדי להכשיל האנשים בהם בעברה וכדי לבזותם בעסק זה שהוא בזיון גדול לאשה. ועוד, מחליפים מלאכת נשים לאנשים, שיש מלאכות שצריך להם אריכות רוח להעוסק בו, וטבע האנשים שיש להם קוצר רוח וקצים מאוד מעסק זה, אבל הנשים טבען שיש להם אריכות רוח ואין קצים כ"כ בעסק זה וכיו"ב. והם מכריחים לאנשים לעסוק בזה וכיו"ב כדי לצערם ואין מוסרים עסק זה לנשים" עכ"ל ודו"ק.

15 שמות ג' טז, וברש"י שם פסוק יח: "ושמעו לקולך - מאליהם, מכיוון שתאמר להם לשון זה מיד ישמעו לקולך, שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון זה נגאלים (עפ"י מדרש רבה).

16 ר' צדוק הכהן מלובלין שואל את השאלה המתבקשת על המדרש שבהערה הקודמת, והלא אם סימן זה מסור בידם יכול כל אדם לבוא ולאמר קבל עם ועדה "פקוד פקדתי": "ויש עליך לשאול ומניין להם שיאמינו, שמא שמע משה במסורת הזו כמותם". ר' צדוק מתרץ את השאלה בכך שאמירת המילים כשלעצמם אינה הסימן המסור בידם, אלא המבחן האמיתי הוא בכך שביאת הגואל תאיר בליבם ותכין את הלבבות לרצות בגאולה. "והגואל השליח דאנכי שלחתיך הוא יאיר להם האור הזה בלבם גם בגודל שיקועם בחשכות מצרים, וזה סימן הגואל האמיתי שיוכל להכניס זה בליבם. והגם דצריך שאתה הווה עמי, שהתחלה יהיה מאתערוותא דלתתא, אבל כשיגיע העת אז הוא המעוררם גם להתערוותא!" ובהמשך דבריו שם "וזה הסימן היה מסור בידם, שהגואל שיבוא ויאמר להם פקוד היינו שיכניס בלבם עניין פקידה שירגישו בליבם אור פקידה, וע"י זה האור האמיתי תכף ושמעו לקולו. וכן יהיה לעתיד... וכשיגיע זמן הגאולה יבא בליבות בני ישראל הקיווי והביטחון חזק שיגאלו... וז"ש בתפילה את צמח דוד מהרה תצמיח - שבמהרה נרגיש בליבנו הביטחון לצמיחת הישועה. ואתה תצמיח הישועה בקרוב!" (פרי צדיק פ"ר שמות אות ו).

17 עיין באגרת קנת.

אך דא עקא, חושך ואור משמשים בערבוביא, "טב מלגאו וביש מלבר"¹⁸, ושוב כיוונים הפוכים לה למציאות: על פני החיים - קושי, נסיגה, מבוי סתום - ריקנות...

במעמקי החיים - עיבור, לידת הנשמה, בירור החיים - עם נולד!¹⁹

והמבט המיוחד, החודר, מתאם הכוונות²⁰, רואה את צער העיבור, את הבחילות וההקאות²¹ ומבחין בחיים המתרקמים פנימה.

18 עפ"י תקוני זהר תקון ס. ובמאמר הדור מפרש הרב ז"ל את דברי ר' יוחנן בסנהדרין צח כי "אין בן-דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב", שאלו הם שני אופנים שמתממשים בו זמנית: "...הוא מורכב מהפכים שונים, חושך ואור משמשים בו בערבוביא. הוא שפל וירוד, גם רם ונישא הוא כולו חייב, גם כולו זכאי". ראוי להביא כאן את דברי הרצ"ה ז"ל בשיחותיו (מס' 13 סעיף 8): "**שאלה**: איך אפשר לומר שדורינו אידיאליסטי, כשיש כ"כ הרבה הפקרות ברחוב? **הרב**: נכון שיש הפקרות ברחוב, אבל אין לראות את הדברים בתפיסה מקוצצת, אלא להסתכל לשורש הדבר, ולהבין מאיפה זה מתחיל - מאמונה. הדור הוא אידיאליסטי אבל מכיוון שאינו מוצא אמונה גדולה, הוא מסתבך בחטא. כמובן יש גם אנשים פרטיים מגושמים וגסים, אבל הדור בכללותו נעלה ונישא. ומה שיש חוצפה וחוסר כבוד, אין זה מפני איזו שחיתות, אלא אדרבה מפני התרוממות והתרחבות הדעת שמביאה ביקורת.

שאלה: למה הדור כ"כ גדול הוא כ"כ מסובך?

הרב: יותר שדבר הוא גדול, יותר הוא מסובך. (נצח ישראל עמוד יד). יותר קל לנסוע בעגלה עם סוסים מאשר לטוס באוירון. זהו דור נורא בכל ענייניו, גם מלא גדלות, אידיאליזם ומסירות נפש, גם מלא בלבולים בהשקפת עולם וצער בין אבות ובנים...

שאלה: האם אפשר לומר על הדור שלנו שהוא "טוב מלגאו וביש מלבר"?

הרב: אפשר לומר כן, אבל גם מתוך גישה ראשונית של אמונה, אהבה והערכה, והבנת סדר הדורות מראש. (כדאי לעיין שם בכל השיחה. וכן בחוברת "דור לדור" על מאמר הדור, בהוצאת אל-עמי, בעיקר בפרק ג).

19 את צמיחת האומה וכוחותיה במעמקי החיים מגלה הרב בעיקר באורות התחיה פרק לב: "אופיה של הגאולה הבאה לפנינו, שראשית צעדיה הננו חשים, היא **בתוכיותה** של כנסת ישראל. מתפתחת היא האומה, בכל סחותיה, מגדלת היא את רוחה, את טבעה ואת עצמיותה, אינה מכרת עדיין את עומק הישות העליונה שהיא כל יסוד תקומתה. עינה לארץ ולשמים עדנה לא תביט. היא אינה שבה עדיין אל אישה הראשון בפועל, היא מעבדת את חייה בכוחותיה הנמצאים בשורשי נשמתה. אומנם בלא קריאת שם, בלא מגמה מטררת הכל הוא אור ה' וכבודו, אבל לא היא ולא העולם מכיר זה בבליטה, שם שמים לא שגור בניה...".

20 "...יש להתרגל לראות שהקב"ה הוא שעושה כל אלה. "עין בעין יראו בשוב ה' ציון", כשמכוונים את העין האנושית מול העין האלוקית, "עין ה' אל יראיו", אז רואים בשוב ה' ציון." (שיחות הרצ"ה 6 סעיף 2).

21 בספר לאמונת עתנו ח"א עמ' קעג, אומר הרצ"ה טאו: "...בעיבור מפעמים חיים מבפנים, בסתר, אך התופעות החיצוניות שונות הן לחלוטין - הקאות, בחילות וחבלי לידה. כך הוא סדר הופעת החיים. צריך לדעת להתבונן לא רק על מה שקורה בחוץ אלא גם לקשור את התופעות החיצוניות עם המעמקים, להסתכל על ההווה ביחס לעבר ולעתיד, לסגל מבט המתרומם לחשבונות אחרים, שונים לגמרי מכל החשבונות הפוליטיים, גיאוגרפיים, ביטחוניים וכד', שרגילים לשמעם... אשרינו שאנחנו נמצאים בתוך התהליך הזה, במאורעות אלו. לפי מידת התרוממותנו למבט פנימי כזה - כך קרובים אנו יותר לסוד הדברים ומתמלאים עידוד ושמחה, בתוך כל המחשכים והייסורים, שהם חלק אינטגרלי מהתהליך, וכך מסייעים אנו להחשתו של התהליך ללא צורך בכל הייסורים והעיכובים".

אם בחיים האישיים מתעצבת האישיות לאיטה, כששלב התפתחותה מלווים בסערות, עליות ומורדות, שלווה ורוגז; טבעי הדבר שבחיים הציבוריים יקבל תהליך ההתפתחות עצמה גדולה פי כמה. הסערות, העליות והמורדות חריפות הן, שהרי "אחזכים הם חיינו ועל כן ארוכות הן דרכינו ומשום שגדולות הן דרכינו, גדולות הנה משוגותינו, אך גדולות הן גם תנחומותינו!"²².

"אין בן דוד בא עד שיתייאשו מן הגאולה"²³ - מתוך הגאולה ובעיצומה עולה תחושת ייאוש: "אולי טעינו, שמא לא חפץ ה' בנו?"

ולעת כזאת צריכות לקום כל "המירימיות" והנשים הצדקניות, לעת כזאת צריכים לעמוד תלמידי משה רבנו ולהאמין בה', להאמין באנשים, להאמין במציאות - להאמין בגאולה שכצמח צומחת היא²⁴, לא באחת לא מיד, אלא אט אט²⁵.

כאז כן עתה, "כדרכנו שלא להתיירא מדרך ארוכה, הננו הולכים וסוללים לאיטנו את הדרך הזה אשר החילוננו מימות עולם שלנו

22 לשון הרב זצ"ל באורות התחיה פתיחת סעיף ה. ע"ע בנצח ישראל למהר"ל פרק י"ט-כ': "שאף אם הרשעים מצליחים בעולם הזה, הצלחתם היא כמו העשב שהוא ממחר לפרוח וכיוון שהוא ממחר לפרוח כן הוא ממחר להיות נאבד... שדבר שהוא קטן ואין לו שלמות גדול, הוא ממחר לצאת לפועל כפי שהוא קטן מאוד... אבל דבר ששלמות גדול ביותר אינו ממחר לצאת לפועל כפי מה שהוא גדול, אבל כשיצא לפועל יש לו קיום גמור..." וע"ע שם בפרק מט.

23 סנהדרין צז עמ"א הרצ"ה זצ"ל הסביר שהביטוי "מן הגאולה" אינו מבטא ייאוש בזמן הגלות מכך שהגאולה תבוא אלא מן הגאולה - מתוך זמן הגאולה עולה הייאוש מסח הקשיים והייסורים.

24 "יש לישועה תכונת הצומח, הגידול הסמוי מן העין המוגשמת, השיטחית, העצבנית חסרת הסבלנות, רק בהשקפה כוללת ובסקירה רחבה, במבט חדר והתבוננות מעמיקה, אפשר להפגש עם התהליך ולהתערות בו כליל, וכפי הרחבת המבט והעמקתו, ובנין אמונת הסבלנות של ציפיית הישועה, דבר האמונה שמתוך שמירת ההמתנה הענוותנית, שלעומת אומר החופזה השיטח הכוזב באכזבתו, הולכת תעשיית מיסתרים זו, המתקמת במעמקים ומתגלה גם לעין הבשר, עין בעין יראו בשוב ה' ציון, עין הבשר, ע"י ההכנה וההכשרה של עין הרוח". ועוד שם: "סדרו של עולם, קטן כגדול, ברישא חשוכא והדר נהורא, הקליפה קודמת לפרי. צימצום וקדרות, מקדמים ומקדמים את הערת החיים והארתם, הנשפעים ומזינים את שורשי צמיחת הישועה. וחלילה מלהכשל באי הבנת העצמיות המהותית של התכונה הצמחנית של הישועה, שאיטיותה, היא היא, חוסנה ואיתנותה, גבורת גבורות היא, ולא חולשה חלילה, גבורת טהרת מי השילוח ההולכים לאט, מתוך רליגיוזיות דימונית ומחשבה ילדותית, אוטמות לב ומסמאות עיניים, המונעות את השייכות התודעתית העמוקה, וההויתית הרוממה, אל צמח הישועה, המביאות לקיצוץ נטיעותיו, העושות את העמידה מן הצד, שבכלל פרישה מן הציבור וכפירה בעיקר היא". ר' חיים וידאל בסיפרו "רוח חן" - כיוונים בתפילת ראש השנה, עמודים סג-סד. הדימוי של הישועה לצמח חורז הן את הנבואה והן את התפילה.

25 "ארץ ישראל מתנערת". התעורה היא אמנם איטית, איטית מאד, עקב בצד אגודל, ובהפסקות גדולות. אבל מכל מקום היא מתנערת, ניצני התחיה נשקפים למי שחפץ להסתכל יפה" - אגרת קנח.

לסלול אותו²⁶. הקושי, הצער והעצב מורים על התבררות פנימית שתוליד כוחות חיים נוספים, נעלים יותר ונשגבים יותר.

ומי שלא שואל "מי אנכי", מאחר וכבר נתנה תשובה, אלא עומד ומתיצב מול הרצון האלוקי²⁷ הפועל ומפלס דרכו בדורות האחרונים, מתמלא בענות עז ושמחת חיים לפעול עם אל²⁸, בזריזות מתונה²⁹, להשיב את תודעת העצמיות אל העם היושב בציון ולתת בידו תעצומות נפש לחיות חיים מלאים ושלמים בתורה שלמה ובארץ שלמה...

הגאולה נמשכת היא והולכת. גאולת מצרים וגאולת העתיד,

השלמה היא, פעולה אחת שאינה פוסקת, פעולת היד החזקה והזרוע הנטויה, אשר החלה במצרים והיא פועלת את פעולותיה בכל המסבות. משה ואליהו גואלים הם לגאולה אחת, המתחיל והגומר, הפותח והחותם הם יחד ממלאים את החטיבה. ורוח ישראל מקשיב הוא את קול התנועות של פעולות הגאולה, ההולכות מכל המסבות עד מלאות צמיחת קרן הישועה במלואה וטובה³⁰.

26 לשון הרב זצ"ל בפרקי אורות התחיה פרק ד (עמ' נד).

27 כך מסביר הרב זצ"ל את מהות הצפיה לישועה בספרו עולת ראייה ח"א עמ' רעט: "...וגם שבכל עת מצוא של איזו הערה, שיראה שראוי לעשות איזה דבר לישועה, יחיש פעולתו ולא יעזוב, כמו שהמצפה בראותו ע"פ צפיתו, שבאה שעת מעשה, לבריחה או הגנה מאיזה אויב וכאלה, עליו החובה לעשות מה שדרוש לעשות לטובת המצב, כן ירזז לעת הנכון בלא איחור רגע וזמן. פירוש זה של הרב מבוסס על יחזקאל ל"ג ו-ז.

28 "אמר ר' ירמיה בר' אלעזר: עתידה בת קול להיות מפוצצת בראש ההרים ואומרת: כל מי שפעל עם אל יבוא ויטול שכרו". ויקרא רבה פרשה כ"ז אות ב.

29 לשון הבעש"ט בהוספות לכתר שם טוב (הוצאת "קהת", וכן לשון הרב בכמה מקומות, למשל: אגרות כז וכט.

30 ישראל ותחייתו פרק כ"ח.

